

Speciális társadalomismeret

(helyi tanterve)

Célok és feladatok

A speciális társadalomismeret tantárgy részben magában foglalja a kerettantervben szereplő társadalomismereti, etikai stúdiumok célrendszerét. Közvetlenül segíti a tanulók társadalmi beilleszkedését, hozzájárul a tudatos életvezetés kialakításához, felkészít a felelős társadalmi szerepvállalásra, a demokratikus közéletben való aktív részvételre. Megismerteti a jogi szabályozás alapelveivel, a közigazgatás, az igazságszolgáltatás szerveivel. Segíti a saját és mások tetteiért felelős, normakövető emberi magatartás kialakulását.

A tantárgy nevében feltüntetett speciális jelleg abból fakad, hogy a 9-10. évfolyamon megszerzett ismereteket elmélyültebben, nagyobb fogalmi pontossággal, más követelményekkel tanítjuk, és a példákban is tükröződik a rendészeti pályára való felkészítés általános törekvése.

Cél az is, hogy a jogi ismeretek című fejezet *alapozza* meg a rendészeti ismeretek fogalomhasználatát.

Új fejezet a kriminológia, amely a szociológiai és pszichológiai bevezető után ismerteti meg a tanulókkal a bűn fogalmát, kialakulását, társadalmi és személyi vonatkozásait; a bűnmegelőzés lehetőségeit, fontosságát. Ezt a fejezetet az alapok hiánya miatt alacsonyabb követelményszinten lehet tanítani, mint az előzőeket.

A tantárgy jellemzője az erős és többrejtű külső (tantárgyak közötti koncentráció). Törekedni kell a 9. évfolyamon tanult állampolgári ismeretek és a 10. évfolyamon elsajátított társadalomismeret anyagának elmélyítésére, kiegészítésére; a 11. évfolyamon tanult gazdasági vagy pszichológiai, valamint az etikai ismeretek felhasználására.

Emellett az itt elsajátítottak megalapozzák a párhuzamosan tanult rendészeti ismeretek tantárgy anyagának könnyebb megértését. (A koncentráció lehetőségét és szükségességét a tematika megfelelő helyén jeleztük.)

Képesítési követelmények

Szociológia szakos tanár/bölcész; társadalom és állampolgári ismeret (szakirányú továbbképzésben szerzett szakképzettség); történelem szakos tanár; filozófia szakos tanár/bölcész; politológia szakos tanár/bölcész.

Fejlesztési követelmények

A tantárgy tanítása során érjük el, hogy formálódjék a tanulók értelmi és érzelmi azonosuláson nyugvó meggyőződése.

Bontakozzék ki a meggyőződés kialakításához, a mások véleményének megértéséhez szükséges kognitív és kommunikatív képességük. Fejlődjék jogérzékük, amely elősegíti a jogkövető magatartás kialakulását.

A tanulók legyenek képesek

- áttekinteni a magyarországi rendészet történetét,
- értelmezni az erkölcs és a jog magatartásszabályozó szerepét,

- bemutatni a jogi szabályozás folyamatát,
- felsorolni és értelmezni az állampolgári jogokat és kötelezettségeket az emberi jogokkal való kapcsolatában,
- a felelős állampolgári szerep elsajátítására, az azzal való azonosulásra,
- ismertetni a közigazgatás legfontosabb formáinak, szerveinek, hivatalainak (állami, önkormányzati) funkcióját,
- meghatározni a modern állam kialakulásának tényezőit,
- megérteni az alkotmányosság alapvető elveinek kritériumait,
- felismerni a bűnözés társadalmi meghatározottságát,
- bemutatni a bűnözés és a személyiség kapcsolatrendszerét,
- megérteni a bűnmegelőzés és az áldozatvédelem jelentőségét, lehetőségeit,
- helyesen értelmezni a másságot,
- toleránsnak, szolidárisnak lenni embertársainkkal.

11. évfolyam

Évi 36 óra

Belépő tevékenységformák

Ismeretszerzési és feldolgozási képességeket fejlesztő tevékenységek

Mivel - egyelőre - egységes, a képzés számára írt tankönyvek nincsenek, a tanulóknak tudniuk kell legalább 10 percnyi normál beszédtempójú szöveget jegyzetelni.

Szükséges ismeretterjesztő, tudományos ismeretterjesztő szövegek feldolgozása is: lényegkiemelés megadott szempont szerint; kivonat készítése rövidebb szövegből.

Azonos jelenségekről készült különböző források feldolgozása (szöveg, adatok, grafikonok stb). Feleletterv készítése 1-2 órai anyagból. Kisebb tanulmányok készítése adott szempont szerint.

Rendszeres sajtófigyelés. A közszolgálati és a kereskedelmi csatornák híreinek megkülönböztetése. A média forrásértékének és manipulációs jellegének felismerése.

A más stúdiumokban (történelem, társadalomismeret, etika, rendészeti ismeretek) megszerzett ismeretek új összefüggésben való felhasználása.

Kifejezőképességet fejlesztő tevékenységek

A tanulók szóbeli megnyilvánulásait kell előtérbe helyezni az írásbeliséggel szemben.

Szóbeli ismertető, kiselőadás tartása előzetes vázlatkészítéssel.

Vitaindító tartása adott témáról tanári útmutatás alapján.

Saját vélemény megfogalmazása, kifejtése.

Jogi fogalmak szakszerű magyarázata és használata.

Témakörök	Tartalmak	Koncentráció
A rendészet története (9 óra)	A magyarországi rendészet főbb szakaszai: <ul style="list-style-type: none"> - a honfoglalástól a török kiűzéséig - a 17. sz. végétől a kiegyezésig - a polgári rendészeti szervek kialakulása a dualizmus korában 	10. évfolyam történelem 11. évfolyam történelem

	<ul style="list-style-type: none"> - rendészet a 20. sz. első felében - a rendészet története 1945 és 1990 között - a rendszerváltozás hatása a rendészeti szervekre - útban az Európai Unió felé: kitekintés a rendvédelmi szervek típusai 	
Jogi alapismeretek Értékek és normák, szabályok a társadalomban (7 óra)	Normák, értékek, szabályok, mint az emberi együttélés alapjai. A normaszegés és a büntetés összefüggése.	9. évfolyam társadalomismeret „A társadalmi szabályok”
	A jog fogalma, keletkezése: a jogi és az erkölcsi szabályok összehasonlítása. A jogforrás meghatározása, típusai. A jogforrási hierarchia. A jogszabályok érvényessége és hatályossága, kihirdetése és közzététele. A jogalkotás fogalma, szervei, szakaszai, folyamata. A jogrendszer és jogág. Jogágak a magyar jogrendszerben.	11. évfolyam emberismeret és etika „Társadalomismeret és erkölcs”
Államjogi alapismeretek (6 óra)	Állam fogalma, kialakulása. Az állam társadalmi szerepe, fő funkciói. Az államformák. A modern polgári állam jellemzői.	9. évfolyam társadalomismeret „Politikai ismeretek”
Alkotmányfogi alapismeretek (14 óra)	Alkotmány, alkotmányosság. A Magyar Köztársaság Alkotmányának felépítése. A hatalommegosztás. Az államhatalmi ágak megosztott működése. Egyéb hatalmi tényezők (média, közigazgatás, érdekképviselő). A főbb államhatalmi szervek (Országgyűlés, köztársasági elnök, Alkotmánybíróság, Kormány, a fegyveres erők és a rendőrség, a bíróság, az ügyészség és a helyi önkormányzatok). Az alapvető állampolgári jogok és kapcsolatuk az emberi jogokkal. Az állampolgári kötelességek. Az országgyűlési választások és az állampolgárság alapvető szabályai.	9. évfolyam társadalomismeret „Politikai ismeretek”

A továbbhaladás feltételei

A tanulók határozzák meg a jog fogalmát.

Tudják összevetni az erkölcsi és a jogi szabályozási mechanizmus alapelveit.

Példákon keresztül szemléltessék a jogszabályok szerkezetének, alaki és tartalmi követelményeinek jellemzőit, a jogrendszer működését.

Sorolják fel és értelmezzék a jogforrás típusait.

Értelmezzék a jogszabályi hierarchia fogalmát.

Nevezzék meg a jogszabály érvényességének feltételeit, sorolják fel a hatályosság fajtáit.

Ismertessék a jogalkotás folyamatát, mutassák be a jogalkotók körét.

Mondjanak példákat a jogrendszer jogágaira.

Értsék az állam társadalmi szerepét, értelmezzék funkcióit.

Ismertessék a modern polgári állam főbb jellemzőit.

Indokolják, hogy a politika legfontosabb intézményei az állam és a pártok, írják le ezek jellemzőit, szerepüket.

Mutassák be a modern demokrácia lényegét, ismertessék kialakulásának folyamatát.

Ismerjék az alkotmányosság követelményeit.

Nevezzék meg a Magyar Köztársaság Alkotmányának legfontosabb (az alkotmányos rendet garantáló) rendelkezéseit.

Értelmezze az államhatalmi ágak megosztott működését, egymáshoz való viszonyát.

Értelmezzék a főbb államhatalmi szervek funkcióit.

Sorolják fel az állampolgárok kötelességeit, értelmezzék és rendszerezék az alapvető emberi és állampolgári jogokat.

Értékeljék a jog és a kötelesség kapcsolatát.

Jellemezzék a magyar választási rendszer elveit.

Tudják felidézni az állampolgári státuszjogokat.

Minimum követelmény

A magyarországi rendszet történetéből ismerjék a dualizmus korának, a Kádár-korszaknak és a rendszerváltozásnak a főbb vonásait, jellemzőit, jelentőségét.

Értékeljék a közösség büntető szerepét.

Tudják megkülönböztetni az erkölcsi és a jogi szabályozás mechanizmusát.

Határozzák meg a legfontosabb jogi alapfogalmakat: jog, jogforrás, jogalkotás, jogrendszer, jogág.

Értelmezzék a jogszabályt a jogakarat legfőbb megnyilvánulási formájaként.

Ismerjék a jogszabály érvényességének és hatályosságának fogalmát.

Legyenek képesek meghatározni az állam fogalmát, felsorolni funkcióit.

Tudják felsorolni, milyen témaköröket foglal magába a Magyar Köztársaság Alkotmánya.

Definiálják a hatalommegosztást.

Nevezzék meg a főbb államhatalmi szerveket, írják le az Országgyűlés és a Kormány szerepét.

Tudják megnevezni a legfontosabb emberi és állampolgári jogokat.

Ismertessék a választási alapelveket.

12. évfolyam

Évi 32 óra

Belépő tevékenységformák

Ismeretszerzési és feldolgozási képességeket fejlesztő tevékenységek

15 percnyi normál beszédtempójú szöveg jegyzetelése.

Lényegkiemelés és vázlatírás ismeretterjesztő, tudományos ismeretterjesztő szövegből.

Kivonat készítése hosszabb ismeretterjesztő szövegből.

Áttekintő-összefoglaló feleletterv összeállítása hosszabb témáról.

Nagyobb terjedelmű tanulmány megfogalmazása.

Eltérő jellegű források (média, ismeretterjesztő, tudományos) szövegeinek, adatainak, információinak összevetése.

Kifejezőképességet fejlesztő tevékenységek

Értekezés, tanulmány összeállítása, bemutatása, megvédése. Intézménylátogatások (pl. önkormányzati ülés, bírósági tárgyalás) tapasztalatainak feldolgozása.

A bűnözésre vonatkoztatott adatokból táblázat készítése vagy értelmezése. Különösen a *kriminológia* fejezetben esetelemzés, irányított vitára való felkészülés, részvétel. Saját vélemény ütköztetése másokéval. Döntési, vita- és konszenzus-teremtési helyzetek gyakoroltatása. A mindennapokban megfigyelt élethelyzetek, esetek elemzése.

Témakörök	Tartalmak	Koncentráció
Közigazgatási jogi alapismeretek (5 óra)	A közigazgatás fogalma, feladata, szervezeti felépítése és személyzete. A helyi (települési és területi) önkormányzás fogalma, kialakulása. A helyi önkormányzati: <ul style="list-style-type: none"> - választások, - jogok és feladatok, - szervek, tisztségviselők - hivatal. A közigazgatási (államigazgatási) eljárás.	9. évfolyam társadalomismeret „Politikai ismeretek”
Pszichológiai ismeretek (6 óra)	A pszichológia fogalma, tárgya, területei. A személyiség fogalma, jellemzői, a fejlődését meghatározó tényezők. Főbb személyiség-típusok. A szociálpszichológus fogalma, tárgya, területei. Az előítéletes személyiség és az antiszociális magatartás jellemzői. A kriminálpszichológia fogalma, tárgya, területei. A társadalmi deviancia	11. évfolyam társadalomismeret (pszichológia) „Az emberi én és a tudat” 9. évfolyam kommunikációs gyakorlat „Szociálpszichológiai jelenségek”

	<p>meghatározott formái (alkoholizmus, kábítószer-fogyasztás, öngyilkosság, bűnözés) jellemzői.</p> <p>A deviáns viselkedési formákat előidéző tényezők.</p> <p>A deviancia káros hatása az egyénre és a társadalomra.</p> <p>A személyiség és a bűnözés közötti kapcsolat.</p> <p>A lélektani és a biológiai tényezők szerepe a bűnözésben.</p>	
Szociológiai ismeretek (9 óra)	<p>A szociológia fogalma, tárgya, területei.</p> <p>A család fogalma és funkciói.</p> <p>A család szocializációs szerepének zavarai.</p> <p>Az iskola és a különböző mikrokörnyezeti csoportok és területek szocializációs funkciója.</p> <p>A tömegtájékoztatás, a média szocializációs szerepe.</p> <p>A mobilitás (vándorlás, ingázás, migráció) fogalma és társadalmi következményei.</p> <p>A szegénység okai és szociológiai fogalma.</p> <p>A munkanélküliség okai és hatása az egyén helyzetére.</p> <p>Az urbanizáció és negatív vonatkozásai. A hajléktalanság fogalma és okai.</p> <p>A cigány etnikum, mint halmozottan hátrányos helyzetű társadalmi csoport.</p>	<p>10. évfolyam társadalomismeret „A társadalom élete”</p> <p>11. évfolyam társadalomismeret (gazdasági ismeretek) „A munka világa”</p>
Kriminológiai alapismeretek (8 óra)	<p>A kriminológia tudományának fogalma és tárgya. A bűnözés fogalma, terjedelme. A bűnözés kialakulásának tényezői.</p> <p>A regisztrált és a látens bűnözés.</p> <p>A bűnözés szerkezete:</p> <ul style="list-style-type: none"> - büntetőjogi ismeretek szerint - a cselekményi oldal (bűncselekményi tagozódás) elkövetői, elítélte oldal. - az áldozatok szerepe a bűncselekmény kialakulásában <p>A bűnözés dinamikája és területi megoszlása.</p> <p>A megélhetési bűnözés.</p> <p>Ifjúsági bűnözés.</p> <p>Intellektuális bűncselekmények jellemzői.</p>	<p>12. évfolyam belügyi rendészeti ismeretek „Bűncselekményi alapismeretek”</p>

	<p>Gazdasági bűnözés. A korrupció okai és formái. A migráció és a bűnözés összefüggései, nemzetközi és szervezett bűnözés. A vidék és a város kriminológiai jellemzői. A bűnözés szerkezetével és dinamikájával kapcsolatos programok:</p> <ul style="list-style-type: none"> - D.A.D.A - Szomszédok egymásért mozgalom - Lakossági összeverődések. <p>Az áldozatok jogai, állami szerepvállalás a kárenyhítésben. A bűnmegelőzés szerepe a bűnüldözésben:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Bűnalkalmak csökkentése, - Felvilágosítás, - Gyermek- és ifjúságvédelem, - Megelőző vagyonvédelem, - Drog-megelőzés, - Az áldozattá válás megelőzése. <p>A Telefonanú programjainak jelentősége. A társadalmi szerek szerepe a bűnmegelőzésben.</p>	
Ismétlés, rendszerezés (4 óra)		

A továbbhaladás feltételei

A tanulók nevezzék meg a közigazgatás központi és helyi szerveit.
Sorolják fel az önkormányzati jogokat, ismertessék az önkormányzatok feladatait.
Ismertessék a képviselőtestület, a jegyző és a polgármester szerepét, feladatait.
Mutassák be a közigazgatási alapeljárás folyamatát, ezen belül értelmezzék az eljárás megindításának, a bizonyítás eszközeinek és a határozatnak a szerepét.
Ismerjék a pszichológia, a szociálpszichológia és a kriminálpszichológia fogalmát, területeit, tudják elkülöníteni tárgyukat.
Jellemezzék a főbb személyiségtípusokat.
Ismerjék fel az előítéletes és az antiszociális magatartás tüneteit.
Mutassák be egyes deviáns magatartásformák (kábitószer-fogyasztás, alkoholizmus, bűnözés) káros hatását az egyénre és a társadalomra.
Magyarázzák meg a deviáns viselkedés kialakulását előidéző okokat.
Értékeljék a személyiség és a bűnözés kapcsolatát.
Határozzák meg a szociológia fogalmát, vizsgálódási területeit.
Ismertessék a család funkcióit, elemezze a funkciózavarait.
Definiálják az egyén társadalmi pozíciójával, annak változásaival foglalkozó szociológiai alapfogalmakat (urbanizáció, mobilitás, munkanélküliség).
Magyarázzák meg a mikro- és makrokörnyezet egyénre gyakorolt hatásának tényezőit.

Ismerjék fel a bűnözés társadalmi meghatározottságát.
Értelmezzék a cigányság helyzetét befolyásoló tényezőket.
Határozzák meg a kriminológia fogalmát, nevezzék meg tárgyát.
Magyarázzák meg az áldozattá válás folyamatának hátterét.
Legyenek tájékozottak a bűnözés egyes megnyilvánulási formáiban.
Nevezzék meg a bűnmegelőzés fogalmát, feladat- és eszközrendszerét.

Minimum követelmények

A tanulók ismerjék a közigazgatás alapvető feladatait.
Definiálják az önkormányzást, írják le szintjeit.
Ismertessék a személyiség fogalmának összetevőit, a fejlődését befolyásoló okokat.
Ismerjék a szociológia definícióját.
Jelöljék meg, milyen csoportok, közösségek játszanak szerepet a szocializációban.
Mutassák be a család, a mikrokörnyezet és a bűnözés kapcsolatrendszerét.
Értelmezzék a szegénység, a munkanélküliség és a korrupció fogalmát az egyénre gyakorolt hatásrendszerben.
Határozzák meg a kriminológia és a bűnözés fogalmát.
Mondják el a bűnözés kialakulásának tényezőit.
Jellemezzék a vidék és a város kriminalitását, írják le a deviáns viselkedés tüneteit.
Ismertessék és példákon keresztül mutassák be az áldozatokat megillető fontosabb jogokat.
Értékeljék a bűnmegelőzés fontosságát.
Sorolják fel a tanult bűnmegelőzési programokat.

Ellenőrzés, értékelés

A tanulók munkáját félévkor és év végén *osztályzattal*, év közben *érdemjegyekkel* ül. szóbeli értékeléssel minősítjük.
Formatív (fejlesztő célú) értékelés történhet szóban és írásban, de domináljon a szóbeliség (pl. egy fogalom meghatározása, értelmezése, összefüggések feltárása; egy-egy anyagrészt átfogó elmondása, egy jelenség elemzése).
Szummatív (összegző) értékelésre kerüljön sor minden nagyobb téma után, formája lehet esszé vagy teszt. Az írásbeli témazárók mellett szerepelhetnek komplex témaelemzések is (pl. önálló kutatómunkával létrejött kiselőadás, tanulmány).

Módszerek

A tantárgy jellegéből fakad, hogy domináns módszer a szóbeli ismeretközlés: *előadás, magyarázat, bemutatás, megbeszélés* (kérdéskifejtés). Az önálló ismeretszerzés érdekében a *szakirodalom, szakfolyóiratok* felkutatásának, *kezelésének* szempontjait pontosan kell meghatározni. Az ismeretek rögzítésében játszik nagy szerepet & *jegyzetelés* irányítása, a tanári *vázlatírás* (tábla, fólia).
Különösen fontos szerepe van a *szemléltetésnek* a jogszabályok formulázásának elsajátításában. A kriminológia fejezetének feldolgozásakor szükséges *vita irányítása. Intézménylátogatások, kirándulás szervezése*, megfigyelési szempontok kiadása, feldolgoztatása (pl. rendészeti objektumok, Rendőrmúzeum, országgyűlési, önkormányzati testületi ülés, bírósági tárgyalás meglátogatása).

Javasolt tankönyvek, taneszközök

A tankönyvek kiválasztásának elvei

A tananyag tartalmához, céljaihoz, követelményeihez teljesen igazodó tankönyvek nem jelentek meg.

A tanár fejezeteket emelhet ki, kivonatokat készíthet a rendészeti szakközépiskolai, a főiskolai tankönyvek anyagából (pl. a rendvédelem története).

A jogi és állampolgári ismeretekhez a tankönyvpiacra megjelent, a nagyobb követelményekhez alkalmazkodó tankönyvekből válogassunk (pl. Kukorelli-Szebeni: Állampolgári ismeretek középiskolásoknak. Korona, Bp., 1998.).

A kriminológia fejezetéhez viszont a kisebb követelményszinthez illeszkedő munkák közül kell válogatni (pl. Vigh József: Kriminológiai alapismeretek. Tankönyvkiadó, Bp., 1992.).

Szükséges taneszközök

A rendvédelem története:

- korabeli képeslapok, fényképek, leírások
- riportermagnó (visszaemlékezések rögzítéséhez)

Jogismeret:

- közlönyök
- jogszabály gyűjtemények

Állampolgári ismeretek:

- sajtótermékek
- televízió
- videó

Szociológia, kriminológia:

- szakirodalom, szakfolyóiratok
- számítógép (keresőprogramok, statisztikai adatok feldolgozása)

